

УДК 65.012.8

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ОСНОВ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Д. В. Обертан

Українська академія друкарства,
вул. Підголоско, 19, Львів, 79020, Україна

Окреслюються головні відмінності підприємницької структури та підприємства, детально аналізується зміст цих понять. Визначається місце системи соціально-економічних відносин, що виникають у процесі розвитку та функціонування підприємницької структури. Розкриваються суть і значення категорії економічної безпеки та умови її виникнення. Зазначаються основні проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства як фактора удосконалення сучасного корпоративного управління. Розглядаються вимоги до формування безпеки підприємницьких структур, пропонуються рекомендації щодо підвищення їх успішності, наводиться характеристика економічної безпеки в термінах сучасного корпоративного управління.

Ключові слова: підприємство, підприємницька структура, економічна безпека, стратегічний план економічної безпеки, елементи безпеки підприємницьких структур.

Постановка проблеми. Система економічної безпеки вітчизняних підприємницьких структур перебуває в перманентному процесі становлення та розвитку. Підприємницькі структури різної галузевої спрямованості, розміру та форми управління мають відмінні риси економічної безпеки. Архітектура та порядок співвідношення окремих елементів економічної безпеки підприємницьких структур, а також управління ними визначають економічну безпеку галузі й економіки держави в цілому. Світова економічна криза, непродумана державна політика загострили проблематику управління безпекою підприємницьких структур видавничо-поліграфічної галузі, які належать до високотехнологічних і капіталомістких. Високий рівень плінності кадрів, залежність від іноземних витратних матеріалів в умовах галопуючої девальвації національної валюти, скорочення попиту друкованих видань на користь електронних, тотальне зубожіння населення — усе це робить дослідження проблем управління економічною безпекою підприємницьких структур дуже актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики забезпечення економічної безпеки діяльності підприємств знайшли своє відображення в працях М. А. Бендікова, Т. Б. Берднікова, О. А. Груніна, В. Є. Духова, А. В. Кашина, М. П. Капустіна, А. В. Кирієнка, Г. В. Козаченко, В. А. Ліпкана, О. М. Ляшенко, С. П. Міщенко, В. І. Мунтяна, Н. О. Подлужної, В. П. Пономарьова, П. Я. Пригунова, А. С. Сосніна, Є. А. Олейнікова, А. Г. Шаваєва, І. Шевченко, В. В. Шликова, В. І. Ярочкіна та ін. Однак слід зазначити, що вони проводилися в контексті вивчення економічної безпеки підприємств, а не підприємницьких структур, між якими є певна різниця. Тому ідея виокремлення основних аспектів управління економічною безпекою підприємницьких структур послужила підставою для написання цієї статті.

Мета статті. Дослідження проблеми формування методологічних основ управління економічною безпекою підприємницьких структур, пов'язаною з відсутністю цілісно сформованого методичного забезпечення, що потребує удосконалення методик і методів аналізу й оцінки стану економічної безпеки, фінансово-економічної діяльності підприємницьких структур, які були б основою для розроблення й прийняття управлінських рішень із захисту їх економічних інтересів, своєчасного запобігання економічним загрозам, побудови системи якісного корпоративного управління як засобу ефективного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення проблем формування методологічних основ управління економічною безпекою підприємницьких структур передусім слід розмежувати поняття «підприємство», «корпорація» та «підприємницька структура». Якщо відмінність між першими двома категоріями чітко окреслена в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, то визначення підприємницької структури як одиниці економічної системи відсутнє. Термін «підприємницька структура» вживається як синонім до терміна «підприємство» або в значенні системи побудови, функціонування, взаємодії окремих частин підприємства. Автор статті не даватиме обґрунтованого визначення поняття «підприємницька структура», однак охарактеризує його відмінність від понять «підприємство» та «корпорація».

Термін «підприємство» з його «стрижневим» твердженням щодо провідної ролі підприємця-новатора з особистими організаторськими якостями останнього визначений ученим Й. Шумпетером [1]. «Корпорація» ж як знеособлене, створене законом підприємство, що володіє майном і може брати на себе зобов'язання, за вченим Дж. Ван Хорном [2] визначає смислові межі для характеристики підприємницьких структур.

Таким чином, основними рисами підприємницьких структур як господарських утворень є наступні:

- наявність складової підприємця-інноватора як рушійної сили господарюючого суб'єкта;
- сукупність економічних відносин з іншими подібними структурами, що передбачає фінансову, організаційну, управлінську та іншу залежність даної структури або її входження до складу більшої підприємницької структури;
- розгляд підприємницької структури включає всі можливі перетворення даної структури — від створення до ліквідації — з урахуванням можливих змін відносин власності, відносин з організації та управління діяльністю;
- підприємницька структура як соціальна система є відкритою, підпорядкована певним законам розвитку і повинна розглядатися тільки в контексті свого транзакційного середовища.

Слід зазначити, що науковий інтерес до вивчення поняття «безпека підприємницьких структур» виник ще на початку 90-х років і був зумовлений появою саме таких структур в Україні, а також реальних загроз, з якими зіткнулися

ці структури в процесі господарської діяльності. Тоді це поняття найчастіше розглядалося з позиції захисту комерційної таємниці як інтелектуальної власності підприємства та зводилося до сприйняття інформації як найціннішого товару.

Шаваєв А. дотримується такої самої думки відносно трактування поняття «економічна безпека підприємницьких структур» як і на початку 90-х років. Забезпечення економічної безпеки підприємницьких структур він передусім розглядає з позиції захисту інформації і комерційної таємниці [3]. В. Ярочкін у своїх роботах стверджує, що на первісних етапах ринкових трансформацій кожна підприємницька структура намагалася захистити свої комерційні таємниці, інтелектуальну власність і взагалі інформацію як найцінніший товар [4]. Зрозуміло, що такий підхід до розуміння економічної безпеки підприємницьких структур не враховував усього спектра впливу як зовнішнього, так і внутрішнього середовища на їхню діяльність. Досліджуючи дане питання, вчені-економісти стали виділяти зовнішні впливи на економічну безпеку підприємницьких структур, а сам термін «економічна безпека» трактувати як «захищеність економічних інтересів підприємницьких структур від впливу несприятливих умов зовнішнього середовища». Як основне джерело виникнення загроз економічній безпеці підприємницьких структур почали розглядати саму державу. Так, Д. Ковальов і Т. Сухорукова розглядають поняття «економічна безпека підприємницьких структур» як захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноваріантні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності [5]. Н. Капустін визначає економічну безпеку підприємницьких структур як сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів [6]. М. Бендіков розуміє це поняття як захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих або непрямих загроз [7]. Основний недолік цих підходів у наступному: не зрозуміло, звідки беруться загрози економічній безпеці підприємства, основні причини і місце їх виникнення. Недостатньо розглядається вплив внутрішнього середовища на економічну безпеку підприємства.

Сутність економічної безпеки підприємницьких структур реалізується в системі взаємовідношення її критеріїв і показників. Основним критерієм економічної безпеки підприємницьких структур виступає оцінювання економічного стану суб'єкта господарювання. Оцінка критеріїв економічної безпеки ґрунтується на оцінюванні: ресурсного потенціалу підприємницької структури і можливостей її розвитку; рівня ефективності використання підприємницькою структурою своїх ресурсів, у т. ч. фінансових (власних і залучених); спроможності підприємницької структури протидіяти загрозам та власними силами ліквідувати їх; конкурентоздатності та підприємницької структури; рівня ефективності кадрової політики підприємницької структури.

Головним завданням економічної безпеки підприємницьких структур є забезпечення її стійкого розвитку в майбутньому і максимально ефективного функціонування (використання ресурсів) у конкретний період часу. Так, де-

композицію пріоритетів у трактуванні поняття «економічна безпека підприємницьких структур» було здійснено І. Я. Бурдою (рис. 1).

Учені виділяють наступні індикатори, що визначають рівень економічної безпеки підприємницьких структур: рівень прибутковості діяльності підприємства (підприємницької структури); рівень економічної стабільності підприємства (підприємницької структури); рівень соціального та матеріального забезпечення працівників підприємства; величину та структуру дебіторської заборгованості підприємницької структури та ін.

Рис. 1. Декомпозиція пріоритетів у тлумаченні поняття «економічна безпека підприємницьких структур»

Для забезпечення високого рівня економічної безпеки підприємницьких структур важливе значення мають не стільки самі показники, скільки їх порогові величини, тобто допустимі величини, недотримання яких перешкоджає нормальному розвитку діяльності суб'єкта підприємництва, спричинятиме формування негативних тенденцій у його економічній безпеці.

Таким чином, як стверджує вчений М. І. Зубок, найвищий ступінь економічної безпеки підприємницьких структур досягається за умови, що весь комплекс показників знаходиться в рамках допустимих меж порогових значень, а порогове значення одного показника одержується не за рахунок іншого [9].

Важливим елементом аналізу економічної безпеки підприємницьких структур є дослідження її об'єктів, які охоплюють фінансові, матеріальні і трудові ресурси; технологію виробництва; процес управління діяльністю підприємницької структури, комерційну діяльність підприємницьких структур. Від-

повідно, у структурі економічної безпеки підприємницьких структур можна виділити наступні елементи (рис. 2):

Рис. 2. Елементи безпеки підприємницьких структур

- виявлення напрямку та специфіки діяльності підприємницької структури (сегмента ринку), на якій вона працює;
- дослідження розміру, структури, системи управління та системи інтеграції підприємницької структури в іншу підприємницьку структуру (якщо це має місце), а також у зовнішнє економічне середовище;
- моделювання можливих внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці підприємницьких структур;
- порівняння фактичних засобів з можливістю їх застосування проти виявлених загроз діяльності підприємницьких структур;
- побудова моделі оновленої системи економічної безпеки підприємницьких структур: розроблення плану усунення виявлених під час аудиту недоліків; підготовка пропозицій з удосконалення системи економічної безпеки (у т.ч. створення служби безпеки на підприємстві, якщо такої не існувало, чи системи безпеки на її базі, визначення механізмів її забезпечення та розроблення організаційної структури управління системою), розрахунок усіх видів необхідних ресурсів; планування щомісячних витрат на забезпечення функціонування системи економічної безпеки (бюджет) [10];
- погодження оновленої моделі, бюджету на її перетворення та утримання в майбутньому;

- побудова оновленої системи економічної безпеки підприємницької структури;
- оцінка ефективності новоствореної системи, внесення додаткових корективів щодо її удосконалення.

Слід зауважити, що ефективність економічної безпеки підприємницької структури неможливо зберігати на найвищому рівні без постійного моніторингу та оновлення, оскільки щодня можуть з'являтися загрози діяльності, які можуть переходити в нові для підприємства виклики.

Функціонування системи забезпечення економічної безпеки підприємницьких структур має ґрунтуватися на таких принципах, як: законність; адекватна відповідність можливим загрозам безпеці; компетентність; адаптивність; цілісність і системність.

Аналіз управління економічною безпекою підприємницьких структур визначає основні характеристики системи економічної безпеки підприємства. Вона має бути:

- постійною — неможливо встановити точний час початку та закінчення існування загрози економічній безпеці підприємницької структури, а також період існування такої загрози;
- плановою — діяльність із забезпечення безпеки організується на основі єдиного задуму, викладеного в комплексній програмі і конкретних планах у розділі окремих напрямів безпеки [11];
- централізованою — у рамках певного підприємства повинні забезпечуватися централізованість процесу забезпечення безпеки;
- цілеспрямованою — захищатися повинні тільки конкретно визначені та найбільш важливі елементи, оскільки захистити їх усі неможливо;
- універсальною — заходи безпеки мусять перекривати шляхи загроз незалежно від місця їх можливої дії, виникнення чи походження [11].

Система економічної безпеки підприємницьких структур повинна мати запобіжний характер, тому критеріями оцінювання її ефективності [12] є:

- стабільна робота підприємницьких структур, збереження і примноження фінансових і матеріальних ресурсів;
- запобігання кризовим ситуаціям, у т. ч. різним надзвичайним подіям, пов'язаним з діяльністю зовнішніх або внутрішніх супротивників [11].

Таким чином, запобігання впливу негативних факторів на економічну безпеку підприємницьких структур за умов найефективнішого використання ресурсів сприятиме досягненню ряду функціональних цілей економічної безпеки, зокрема:

- високій фінансовій ефективності роботи підприємницької структури, її фінансовій стійкості і незалежності;
- технологічній незалежності підприємницької структури, високій конкурентоспроможності її технологічного потенціалу;
- максимальній ефективності управління безпекою підприємницької структури, оптимальності побудови її організаційної структури;

- високій кваліфікації персоналу підприємницьких структур, його інтелектуальному і науковому потенціалу, високій якості та актуальності науково-дослідницьких і конструкторських робіт;
- досягненню високого рівня екологічності роботи підприємницьких структур та мінімізації руйнівного впливу результатів виробничої діяльності на стан навколишнього середовища;
- якій правовій захищеності усіх аспектів діяльності підприємницьких структур;
- забезпеченню захисту інформаційного середовища підприємницьких структур, комерційної таємниці і досягненню високого рівня інформаційного забезпечення роботи всіх їх служб;
- забезпеченню безпеки персоналу підприємницьких структур, їх капіталу, майна і комерційних інтересів [11].

Оскільки економічна безпека підприємницьких структур має прямий причинно-наслідковий зв'язок із системою та результатами стратегічного планування розвитку, найважливішим етапом їх забезпечення є прогнозування факторів впливу та показників економічної безпеки. Розробка стратегічного плану економічної безпеки має проводитися з урахуванням цілей виробництва, засобів і, можливостей їх досягнення, конкурентного середовища, умов господарювання [11].

Він має включати:

- оцінку зовнішньої та внутрішньої загрози економічній безпеці підприємницьких структур;
- виявлення факторів, що підсилюють або послаблюють стійкість станів економічної безпеки підприємницьких структур у коротко- і середньостроковий період;
- оцінку ознак і критеріїв, які визначають інтереси підприємницьких структур і відповідають встановленим стандартам економічної безпеки;
- вибір підходящої економічної політики, котра визначає механізми оцінки сили факторів, впливу на стан економічної безпеки;
- напрями діяльності підприємницьких структур з визначеної реалізації стратегії.

Висновки. На підставі викладеного можна дійти висновку, що економічна безпека підприємницьких структур — це такий стан системи підприємницьких ресурсів (трудових ресурсів, капіталу, інформації) і підприємницьких здібностей, за яких досягається найефективніше їх використання для забезпечення безперервної діяльності, динамічного науково-технічного й економічного розвитку за умов запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам, у результаті чого одержується максимально позитивний ефект від роботи таких структур.

Система управління економічною безпекою підприємницьких структур має бути більш широкою порівняно з безпекою самих підприємств, оскільки вона не лише корелює зі стратегічним, тактичним та оперативним контурами управління, але й більшою мірою співвідносна із зовнішнім середовищем і за-

грозами, що містяться в їх більш близькій взаємодії. Її складовими повинні бути: забезпеченість необхідними підприємницькими ресурсами; стратегічне планування і прогнозування за функціональними складовими; стратегічне планування фінансової діяльності підприємницьких структур; короткострокове тактичне планування діяльності підприємницьких структур (у т. ч. загально-тактичне планування); оперативний менеджмент фінансово-господарською діяльністю підприємницьких структур, функціональний аналіз рівня економічної безпеки; оцінка стану економічної безпеки підприємницької структури.

Використання розроблених рекомендацій щодо удосконалення менеджменту й пропозицій з оцінювання економічної безпеки підприємницьких структур дасть можливість не лише сформувати механізм забезпечення їх економічної безпеки, але й підвищити стійкість та фінансово-економічну ефективність підприємницьких структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. — М. : Прогресс, 1982. — 480 с.
2. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами : пер. с англ. / Дж. К. Ван Хорн. — М. : Финансы и статистика, 2000. — 800 с.
3. Шаваев А. Г. Концептуальные основы обеспечения безопасности негосударственных объектов экономики / А. Г. Шаваев. — М., 1994. — 281 с.
4. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы / В. И. Ярочкин. — М., 1997. — 185 с.
5. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова // Економіка України. — 1998. — № 10. — С. 48–52.
6. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. — 1999. — № 11–12.
7. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) // Консультант директора. — 2000. — № 2. — С. 7–13.
8. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : моногр. / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; за ред. В. М. Гейця — Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. — 240 с.
9. Зубок М. І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : навч. посіб. / М. І. Зубок, В. С. Рубцов, С. М. Яременко, В. Г. Гусаров, А. О. Чернов. — К., 2012. — 226 с.
10. Міщенко С. П. Концептуальні аспекти економічної безпеки підприємств у ринковій економіці / С. П. Міщенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2011. — № 2. — С. 190–195.
11. Кашин А. В. Экономическая безопасность предприятия: управленческие решения / А. В. Кашин. — М., 2008. — 25 с.
12. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства / І. Шевченко // Наука молода. — 2010. — № 10. — С. 178–181.
13. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : моногр. / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. — К. : Либра, 2003. — 280 с.

REFERENCES

1. Shumpeter I. (1982), Theory of economic development (research on the employer's profit, capital, credit, interest and cycle of conjuncture), Progress, Moscow.

2. Van Horn J.K. (2000), Basics of financial management, Finances and statistics, Moscow.
3. Shavayev A. G. (1994), Conceptual framework for ensuring safety of non-state economic facilities, Moscow.
4. Yarochkyn V. I. (1997), Security System of a Company, Moscow.
5. Kovaliov D. and Sukhorukova T. (1998), Economic security of an enterprise, Economy of Ukraine, No.10, pp. 48–52.
6. Kapustin N. (1999), Economic security of a branch and a firm, Business-inform, No.11–12.
7. Bendykov M. (2000), The economic security of industrial enterprises in the face of crisis development, Management in Russia and abroad, Vol.2, pp. 17–29.
8. Hayets V. M., Kyzym M. O., Klebanova T. S., Cherniak O. I. and others (2006), Economic security modelling: a state, a region, an enterprise, in Hayets V. M. (Ed.), Monography, VD “INZhEK”, Kharkiv.
9. Zubok M. I., V. S. Rubtsov, Yaremenko S. M., Husarov V. H. and Chernov A. O. (2012), Economic security of the enterprising subjects: a manual, Kyiv.
10. Mishchenko S. P. (2011), Conceptual aspects of economic security companies in a market economy, Marketing and management of innovations, Vol. 2, pp. 190–195.
11. Kashyn A. V. (2008), Economic security of an enterprise: managing decisions, Moscow.
12. Shevchenko I. (2010), Peculiarities of the enterprise economic security forming, Young science, No.10, pp. 178–181.
13. Kozachenko A. V., Ponomariov V. P. and Lyashenko A. N. (2003), Economic security of an enterprise: the essence and assuring mechanism: monography, Libra, Kyiv.

PROBLEMS OF METHODOLOGICAL MANAGEMENT PRINCIPLES FORMING OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISING STRUCTURES

D. V. Obertan

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pidholosko St., Lviv, 79020, Ukraine
obertan@inbox.ru*

The scientific paper defines the main differences between the enterprising structures and enterprises, a detailed analysis of the content of these concepts and their definition has been done. The concept of an enterprising structure has been analyzed. The content of the system of the social economic relations appearing during the process of the enterprising structure development and functioning has been shown. The main distinctions between the concepts of the enterprising structure and the enterprise have been also identified in the article. The essence and meaning of the “economic security” category has been exposed together with the conditions of its origin. The main problems of the enterprise economic security assuring as an improvement factor of modern corporative management have been detected. The requirements to the enterprising structural security forming have been considered, and the recommendations on their success increasing have been offered. The author has proposed his own characteristic of economic security in the conditions of modern corporative management.

Keywords: *enterprise, enterprising structure, economic security of the enterprising structure, strategic plan for economic security, security elements of enterprising structures.*

Стаття надійшла до редакції 10.12.2014.

Received 10.12.2014.